

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8019651>

Уткіна М. С.¹

*кандидат юридичних наук, доцент, старший викладач
кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства,
Сумський державний університет;
науковий дослідник,
Університет Ворик,
м. Ковентрі, Велика Британія
<https://orcid.org/0000-0002-3801-3742>*

Теремецький В. І.

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
провідний науковий співробітник відділу
міжнародного приватного права та правових проблем євроінтеграції,
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН
<https://orcid.org/0000-0002-2667-5167>*

Андрущенко Л. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки,
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН
<https://orcid.org/0000-0001-6621-0842>*

ЩОДО ПИТАНЬ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОНТРАБАНДУ ТОВАРІВ КОМЕРЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

JEL Classification: K00, K1, K130, K140, K190

SECTION "LAW": Право

Анотація. У статті автори зосередили свою увагу на питанні юридичної відповідальності за контрабанду товарів комерційного призначення. Зокрема, було комплексно проаналізовано категорії «контрабанда», «товари комерційного призначення» й «контрабанда товарів комерційного призначення» у науковій доктрині. Основну увагу було зосереджено на адміністративній відповідальності за контрабанду товарів комерційного призначення відповідно до положень, що містяться у чинному Митному кодексі України. В цілому, було зазначено, що поширення контрабанди зумовлене рядом чинників: різниця в економічному розвитку; внутрішньоекономічна й політична ситуації; корупційна складова в органах державної влади; недостатня ефективність та дієвість органів у зв'язку із обмеженістю повноважень органів, відповідальних за протидію, превенцію й боротьбу із контрабандою, а також – відсутність належної юридичної відповідальності за такі дії. З урахуванням цих чинників констатуємо поширення контрабанди товарів українськими кордонами. Питання щодо контрабанди товарів комерційного призначення за останні роки актуалізується ще більше – спочатку пандемія COVID-19, а згодом і повномасштабне вторгнення російської федерації. Товари комерційного призначення зазвичай підлягають спеціальним режимам торгівлі та митним процедурам й можуть підпадати певним митним обмеженням, контролю якості, сертифікації, маркуванню або вимагати додаткових документів для

---

¹ Автор виконав роботу за підтримки Британської Академії, за фінансування за схемою RaR\100538

перетину кордону або здійснення митних процедур. У разі контрабанди товарів комерційного призначення, коли особа незаконно переміщує такі товари через кордон або порушує митні правила, повинні застосовуватись правові наслідки – притягнення до відповідальності. Вважаємо, що виявлення та припинення фактів контрабанди актуалізується в контексті діяльності митних органів щодо забезпечення стабільності фінансово-економічної безпеки держави.

Ключові слова: відповідальність, комерційне призначення, контрабанда, контрабанда товарів комерційного призначення, товари комерційного призначення, юридична відповідальність.

Annotation. In the article, the authors focused their attention on the issue of legal responsibility for the smuggling of commercial goods. In particular, the categories of “smuggling”, “commercial goods” and “commercial goods smuggling” in the scientific doctrine were comprehensively analysed. The main focus was on administrative liability for smuggling of commercial goods in accordance with the provisions contained in the current Customs Code of Ukraine. In general, it was stated that the spread of smuggling is caused by a number of factors: the difference in economic development; internal economic and political situation; corruption component in state authorities; insufficient efficiency and effectiveness of the authorities due to the limitation of the powers of the bodies responsible for the counteraction, prevention, and fight against smuggling, as well as the lack of proper legal responsibility for such actions. Considering these factors, the authors state the spread of smuggling of goods across Ukrainian borders. The issue of smuggling of commercial goods has become even more relevant in recent years – first, the COVID-19 pandemic, and later, the full-scale invasion of the Russian Federation. Commercial goods are usually subject to special trade regimes and customs procedures and may be subject to certain customs restrictions, quality control, certification, marking or require additional documents for border crossing or customs clearance. In the case of smuggling of commercial goods, when a person illegally moves such goods across the border or violates customs regulations, legal consequences should be applied - prosecution. The authors believe that the detection and cessation of smuggling is relevant in the context of the activities of customs authorities to ensure the stability of the financial and economic security of the state.

Key words: liability, commercial use, smuggling, commercial goods smuggling, commercial goods, legal liability.

Вступ

З метою забезпечення стабільності фінансово-економічної системи ключовий фактор відіграє розвиток міжнародної торгівлі, а також захист інтересів вітчизняного товаровиробника. Контрабанда завжди виступала як одна із найголовніших загроз стабільної ринкової економіки, фінансово-економічної системи й національної безпеки в цілому. Аналізуючи статистичні дані (зокрема, WITS – The World Integrated Trade Solution), відмічаємо, що обсяги контрабанди в Україну значно зросли за останні 5 років – середній показник за 2013-2022 роки склав \$14,9 млрд на рік. У свою чергу, кількість фактів контрабанди в Україні починає зростати, в тому числі і товарів комерційного призначення. З урахуванням цього, в контексті зростання обсягів незаконно переміщуваних товарів через митний кордон України, актуалізується питання дослідження «адекватної» (співрозмірної) юридичної відповідальності за контрабанду товарів комерційного призначення, що дозволить попередити незаконне ввезення зазначених товарів на митну територію України.

Зважаючи на викладене вище, *мета цієї статті* полягає у комплексному аналізуванні й дослідженні питання щодо юридичної відповідальності за контрабанду товарів комерційного призначення.

Результати

Країни, які межують із країнами Європейського Союзу й мають із ними спільний кордон, становлять інтерес та є привабливими для здійснення фактів контрабанди товарів комерційного призначення. У свою чергу, це впливає на свого роду спотворення зовнішньої торгівлі [1]. З. Живко та ін. доволі влучно виокремили основні причини, що є спонукають до зростання контрабанди в Україні. Зокрема, науковців до них віднесли:

- наявність прогалин у чинній нормативно-правовій базі, що призводить до відсутності необхідного інструментарію в контексті ефективної боротьби з порушеннями митних правил;
- прояви корупції на митниці та в прикордонній службі;
- значення та роль особистого (людського) фактору та відсутність адекватної відповідальності і покарання за нього при вчиненні протиправних дій (безкарність) [2, с. 163].

Таким чином, факти контрабанди становлять загрозу не лише фінансово-економічній, соціальної та політичній безпеки України, а є одним із ключових факторів, що дестабілізує внутрішній ринок України [3, с. 111].

З метою комплексної характеристики питання юридичної відповідальності за контрабанду товарів комерційного призначення, спочатку необхідно надати визначення категоріям «контрабанда», «товари комерційного призначення» й «контрабанда товарів комерційного призначення».

Аналізуючи визначення «контрабанда», у першу чергу, звертаємось до нормативних документів, положення яких закріплюють тлумачення цієї юридичної дефініції. Насамперед констатуємо, що загальне визначення категорії «контрабанда» закріплене у Міжнародній конвенції про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства. Україна приєдналась до неї 23 травня 2000 р. Відповідно до положення, закріплене у цій Конвенції, а саме у пункті (d) статті 1, контрабанда є митним шахрайством, що полягає у переміщенні товарів через митний кордон у будь-який прихований спосіб [4].

У вітчизняному законодавстві визначення «контрабанда» знаходимо у статті 201 Кримінального кодексу України [5]. Відповідно до статті контрабанду слід розглядати як переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Слід наголосити на тому, що у 2011 р. відбулося штучне звуження предмета контрабанди [6], що безпосередньо і зазначено у згаданій статті. Предмет контрабанди відповідно до Кримінального кодексу України становлять лише культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частини вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації; лісоматеріали або пиломатеріали цінних і рідкісних порід дерев, лісоматеріали необроблені, а також інші лісоматеріали, заборонені до вивозу за межі митної території України, і наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори або фальсифіковані лікарські засоби. Таким чином, в Україні так звана «товарна» контрабанда була декриміналізована, а тому – за даний злочин порушник буде нести адміністративну відповідальність замість кримінального покарання. Головною метою декриміналізації контрабанди було полегшення процедури притягнення до відповідальності винних осіб, правопорушників. Проте, з урахуванням статистичних даних щодо фактів контрабанди товарів комерційного призначення, слід наголосити, що такі зміни не дали ефективних результатів. З урахуванням декриміналізації «товарної» контрабанди, вважаємо, що дане визначення не повною мірою, а точніше – доволі «викривлено» передає суть категорії в контексті, який нас цікавить.

З. Живко, Т. Головач й Ю. Боруцька [2] під контрабандою розуміють ухилення від сплати акцизних зборів на товари при проходженні митного контролю.

З урахуванням вищенаведених визначень, загальну категорію «контрабанда» необхідно розглядати як переміщення або дії, дії, спрямовані на переміщення товарів, заборонених чи обмежено заборонених чинним законодавством, через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. Метою вчинення контрабанди необхідно визначити: ухилення від митних обов'язків або певного роду обмежень; здійснення нелегальної торгівлі; незаконний збут і можливість легалізувати доходи, одержані злочинним шляхом.

Наступна категорія, яку необхідно виокремити – «товари комерційного призначення». Щодо даної дефініції, констатуємо, що її дослідження мають доволі фрагментарний й епізодичний характер, а тому – потребують подальших наукових пошуків. Категорія «товари комерційного призначення» не закріплена у чинному законодавстві, а тому – звертаємось до доктринальних джерел. Зокрема, визначення більш широкої категорії «товари» міститься у Митному кодексі України, а саме – п. 57 ч. 1 ст. 4. Відповідно до положень даної статті, «товари» - це будь-які рухомі речі, у тому числі ті, на які законом поширено режим нерухомої речі (крім транспортних засобів комерційного призначення), валютні цінності, культурні цінності, а також електроенергія, що переміщується лініями електропередач [7]. У свою чергу, комерційне призначення необхідно розглядати як використання будь-якого об'єкта, майна, послуги або ідеї з метою отримання прибутку або здійснення бізнесу. Це означає, що ресурси та зусилля, спрямовані на здійснення діяльності, яка має комерційну цінність, і призначена для продажу або надання в обмін на гроші або інші матеріальні цінності. Основною метою комерційного призначення є безпосередньо отримання прибутку, збільшення вартості активів та розвитку бізнесу. З урахуванням цього, вважаємо, що під категорією «товари комерційного призначення» необхідно розуміти як товари, призначені для продажу або використання у комерційних цілях (бізнесами, організаціями, установами або фізичними особами з метою отримання прибутку або здійснення комерційних операцій).

Проаналізувавши вищевикладене, вважаємо за доцільне загальну категорію «контрабанда товарів комерційного призначення» розглядати як переміщення або дії, дії, спрямовані на переміщення товарів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю.

Відповідно до положень чинної вітчизняної нормативно-правової бази щодо вчинення правопорушення з незаконного переміщення товарів через митний кордон, настає лише адміністративна відповідальність, оскільки належать до категорії адміністративних правопорушень. Дана теза цілком корелюється із нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення [8] та Митного кодексу [7]. Зокрема, адміністративне правопорушення – це протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність [8]. У Митному кодексі України, а саме – у статті 458 чітко закріплено, що порушення митних правил становить собою адміністративне правопорушення, яке являє собою протиправні, винні дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений цим кодексом та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, здійснення операцій із товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи цим кодексом чи іншими законами України, і за які кодексом передбачена адміністративна відповідальність [7].

Як різновид юридичної відповідальності, адміністративна відіграє один із ключових аспектів в охороні правопорядку та профілактиці правопорушень [9, с. 62]. Зокрема, доволі влучне трактування категорії «адміністративна відповідальність» надає І. Гриценко: це різновид правової відповідальності, форма негативного реагування із боку держави, її компетентних органів на певну категорію протиправних дій (адміністративних проступків), згідно із якою, особи, що скоїли такі

правопорушення, повинні нести відповідальність за свої неправомірні дії та понести покарання у встановленому законом порядку [10, с. 45].

Також знаходимо визначення більш вузьке, дотичне до нашого дослідження, а саме – визначення категорії «адміністративна відповідальність за порушення митних правил». Так, Г. Грянка зазначив, що адміністративна відповідальність за порушення митних правил передбачає обов'язки винної особи: дати звіт про неправомірні діяння у сфері митної справи та понести адміністративне покарання. З урахуванням цього, її слід розглядати як доволі ефективний інструментарій припинення таких порушень. Також науковець виокремлює особливість адміністративної відповідальності за порушення митних правил, що полягає в тому, що вона базується на митному законодавстві, яке забезпечує максимально корисне функціонування системи митної служби України [11, с. 107].

Таким чином, за скоєння правопорушення, передбаченого Митним кодексом України, настає адміністративна відповідальність. Зокрема, ст. 482 Митного кодексу України містить положення щодо притягнення до адміністративної відповідальності за контрабанду товарів комерційного призначення, а саме - переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем. За дане правопорушення передбачено накладення штрафу в розмірі 100 відсотків від вартості товарів, конфіскація таких товарів, транспортних засобів і транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів – предметів порушення митних правил через митний кордон України поза митним контролем. У свою чергу, ст. 483 Митного кодексу України закріплює адміністративну відповідальність за переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю [7]. Тобто МК України закріплює нормативну підставу адміністративної відповідальності за контрабанду товарів комерційного призначення через закріплення діяння, скоєння якого зумовлює накладення адміністративного стягнення. Але законодавець не визначає поняття «товари комерційного призначення», що є важливим для правильної кваліфікації діяння.

Таким чином, необхідно зазначити, що переміщення товарів поза митним контролем – це їх переміщення через такий кордон поза місцем розташування митниці, тобто поза зонами митного контролю, через які повинно здійснюватись таке переміщення. Суб'єктом такого правопорушення є осудна особа, яка досягла 16-річного віку, а також посадова особа.

Цілком погоджуємось із Ю. Складом, який виокремив одну із особливостей правового регулювання притягнення до адміністративної відповідальності за контрабанду товарів комерційного призначення – закріплення адміністративної відповідальності за вказане діяння в Митному кодексі України [12].

На нашу думку, наразі з урахуванням реалій сьогодення актуалізується питання щодо криміналізації контрабанди товарів комерційного призначення. Це зумовлено рядом чинників, одним із яких, на нашу думку, є неспіврозмірність відповідальності за скоєне діяння. Із початком пандемії COVID-19 кількість таких правопорушень значно зросла, як і за період воєнного стану.

Аналізуючи досвід зарубіжних країн, відмічаємо, що панує плюралізм підходів щодо юридичної відповідальності за контрабанду товарів комерційного призначення. Зокрема, це зумовлено ситуацією в кожній країні щодо рівня контрабанди і її виду. У більшості країн найбільш небезпечною є контрабанда зброї та боєприпасів, наркотиків, творів мистецтва, цінних диких тварин і рослин тощо. Найбільш чітко, як зазначає Д. Бабіков, окреслений підхід закріплений Кримінальним кодексом Республіки Сан-Марино. Нормативна база Німеччини передбачає позбавлення волі строком до п'яти років за вчинення простої контрабанди. В цілому, положення норм кримінальних законів багатьох держав, дозволяють констатувати, що проблемі боротьби з контрабандою товарів комерційного призначення приділяється достатня увага, яка полягає в намаганні у подальшому мінімізувати скоєння таких злочинів за допомогою встановлення санкцій. Це являє собою превентивну функцію законодавства [13].

На нашу думку доволі влучною є позиція Г. Крайник. Науковець вважає, що з метою посилення відповідальності за контрабанду товарів потрібно внести ряд змін як до Кримінального кодексу України, так і до Кодексу України про адміністративні правопорушення [14].

Висновки

Таким чином, контрабанду товарів комерційного призначення можна розглядати як дії, що мають місце:

- поза митним контролем (поза місцем контролю; поза часом контролю) та/або
- з приховуванням від митного контролю (з фізичним приховуванням; з приховуванням за документами).

Список використаних джерел

1. Sarvananthan, M. (2001). Contraband trade between India and Sri Lanka. *Journal of Contemporary Asis*, № 7, pp. 31–56. <https://doi.org/10.1080/00472330180000031>
2. Живко З. Б., Головач Т.М., Боруцька Ю. З. (2021). Контрабанда та митна безпека: основні схеми контрабандних поставок. *Вчені записки Університету «КРОК»*. № 3 (63). С. 161-168.
3. Допілка В. О. (2009). Поняття та значення суб'єктивних ознак контрабанди. *Актуальні проблеми держави і права*. № 47. С. 111–115.
4. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 9 червня 1977 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_926.
5. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1353>
6. Бондаренко О. С., Скляр Ю.І. (2020). Контрабанда валютних цінностей і товарів комерційного призначення як способи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 31 (70). Ч. 3 № 2. С. 22-26. <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-3/04>
7. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. № 8073¹-X. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
9. Мельник С. М. (2014). Функціональні типи юридичної відповідальності в адміністративному праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. Випуск 12. Том. 1. С. 212-216.
10. Гриценко І. (2008). Формування наукових поглядів щодо інституту адміністративної відповідальності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. № 1. С. 45-50.
11. Грянка Г.В. (2012). Правові засади адміністративної відповідальності за порушення митних правил. *Право і суспільство*. № 6. С. 102–108.
12. Скляр Ю.І. (2021). Правове регулювання притягнення до адміністративної відповідальності за контрабанду товарів комерційного призначення в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. С. 186-189. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-5/44>.
13. Бабіков Д. В. (2021). Зарубіжний досвід кримінально-правової протидії незаконному переміщенню предметів через митний кордон. *Право і суспільство*. № 1. С. 169-175.
14. Крайник Г.С. (2019). Питання реформування відповідальності за контрабанду. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*, Вип. 2 (86), С.125-135. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.86.125-135>.